

JANUS PANNONIUS VERSEI BATTISTA GUARINO EGY KÓDEXÉBEN

1981-ben Csapodi Csaba részletező áttekintést adott a Janus Pannonius szövegeit megőrző, addig ismert kéziratokról.¹ Könyve nélkülözhetetlen segédeszköz a szöveghagyományban való eligazodáshoz. Az újabban fölbukkanó szövegek ennek az összeállításnak a kiegészítését szolgálják.

M. C. Davies 1984-ben ismertette a cambridge-i UL Add 6188 számú humanista kéziratot.² A ritkaságokat tartalmazó gyűjteményből, amely korábban Ferrarában volt, ugyan már a XVIII. században közöltek részleteket, de teljes vizsgálatára csak most került sor. Füzetenként váltakozva tartalmaz prózai és verses anyagot. A XV. század derekának nagyon kedvelt invektíva-irodalmából a Faciótól Vallára, Tommaso Moronitól és Perottitól Poggióra írt művek mellett vannak benne levelek is Poggiótól (köztük néhány autográf!), valamint Brunitól és Isotta Nogarolától. Külön-külön fasciculust képeznek Porcellio és Niccolò Perotti versei. Utólag, végig az egész kéziratban az üresen maradt helyekre két, egymástól jól elkülöníthető kéz beírta Battista Guarino és Janus Pannonius néhány versét, illetve egy eddig azonosítatlan költő számos alkotását.³

Davies megállapította, hogy a kódex papírja legnagyobb részben 1455-ös bolognai (Br. 8441), egy füzet pedig lucai 1457-es (Br. 6027) műhely terméke. A tulajdonos-bejegyzéseket is azonosította. Ennek alapján bizonyos, hogy a kézirat a XVI–XVIII. században Ferrarában volt.

A kódex alapját képező szövegekről, és ez mind a prózára, mind a versekre érvényes, kimutatta, hogy azoknak leírása nagyjából 1455 táján történt Bolognában. Az összeállító pedig olyan valaki lehetett, aki a bolognai egyetemen is kapcsolatban lévő Niccolò Perottihoz valamiképpen közel állott, így juthatott hozzá a ritka,

¹ CSAPODI Csaba, *A Janus Pannonius-szöveghagyomány*, Bp., 1981.

² M. C. DAVIES, *Niccolo Perotti and Lorenzo Valla: Four New Letters*, Rinascimento, 24(1984), 125–147; vö. *Iter Italicum*, IV, 10/b.

³ Battista GUARINO, *Carmina*, Modena, 1496; Hain, 8127. Itt mind a kilenc vers ki van adva. Az ismeretlen költőnek van egy verse Battista Guarinóhoz. Egyébként Luca Ripa tanítványa volt. A sok költőt származásból „syllabarum magister” 1468-tól volt a ferrarai Studio tanára. A jellegzetes szálkás írással bemásolt versek szerzőjeként leginkább Ludovicus Pictorius sejtethető.

vagy éppen más forrásokból teljesen ismeretlen szövegekhez. Ilyen például a föltárás okául szolgáló, a tanulmány címét is adó Perotti–Valla-levelezés néhány darabja is. Eddig jutott a kutatásban M. C. Davies.

A kötetbe utólag bemásolt Battista Guarino- és a minket most elsősorban érdeklő Janus Pannonius-verseket vizsgálva – úgy tűnik – az eredeti gyűjtemény összeállításához is közelebb jutunk.

Már az első rátekintésre is ráismerünk Battista Guarino kezére, legalábbis mint a maga és Janus verseinek bemásolójára. Janus Pannoniustól két elégia van a kötetben: a *Conquestio de aegrotationibus suis* (El. II, 10) és az *Ad somnum* (El. I, 11). Mindkét vers 1466-ból való. Egy füzet üresen maradt végére, a 125. f. hátára kezdte beírni Janus verseit. A második elégia a 128. f. közepén végződik. Ezt követően üresen maradt a levél hátoldala is. Erre azért érdemes figyelni, mert Battista Guarinónak ekkor, 1466 után valamikor még csak ez a két elégia volt a kezében, olyan, amelyet távolra került barátjától kapott.

Battista 1460-tól apja örökében Ferrarában a Studio tanára volt. A Janusszal közös tanulóéveket követő időszakról is vannak ismereteink. Az Itália-szerte nagyon tisztelt Guarino mester ugyanis humanista kapcsolatait is fölhasználta, hogy hat fiának pályáját irányítsa. Hatalmas levelezéséből látjuk, hogyan kereste és találta meg a megfelelő támogatót, kinek-kinek hajlamait és adottságait szem előtt tartva. Kódexünk szempontjából Manuele fiára figyelünk először. Ő a papi pályát választotta. Kisebb javadalmakat már birtokolt, amikor apja a Római Kúria felé irányította. 1453-ban Besszarion kardinális pártfogásába ajánlotta. A bíboros mint pápai legátus 1450–1455-ig Bolognában tartózkodott. Vele volt titkára, Niccolò Perotti is. Manuele Guarinónak biztos támogatója volt Rómában az atyai barát Poggio Bracciolini secretarius apostolicus. De közbenjárt érdekében apja tanítványa, Bartolomeo Facio, a nápolyi király humanistája is. A legidősebb Guarino fiú, Girolamo már egy évtizede Alfonz király udvarában volt. A hathatós támogatások következtében Manuelét már 1455-ben a frissen megválasztott III. Callixtus pápa unokaöccse, Lodovico Mila püspök környezetében találjuk. Amikor 1455 nyarán, mint legátus, ez a püspök került Besszarion utódjaként Bolognába, Manuele Guarino már mint titkára kísérte őt oda. Nyilván vele volt Bartolomeo Facio négy, Vallára írt invektívája, amelyeket a szerző Girolamónak már 1450-ben elküldött. A cambridge-i kézirat éppen ezzel a szöveggel kezdődik. Manuele 1455 nyarán került legátus pártfogója kíséretében Bolognába. Ugyanezen év őszétől kezdte meg működését legfiatalabb öccse, Battista mint lector a bolognai egyetemen. Apja Ferrarában boldogan fogadta a gratulációkat azért, hogy fia „tam iuuenili aetate”, azaz tizennyolc évesen elérte azt, amire mások öregkorukig sem jutnak. Bemutató előadását még a pápai legátus is meghallgatta!⁴ 1455–1457/8-ig tehát két ifjú Guarino is volt a bolognai humanisták vonzáskörzetében.

⁴ GUARINO Veronese, *Epistolario*, raccolto da Remigio SABBADINI, I–III, Venezia, 1915–1919; Manueléről lásd II, 613–615, III, 453–454, 492–494; Girolamo: III, 384, 405, 450; Battista: II, 637–639, III, 490–491, stb.; lásd a kiadás alapos mutatóit.

Amint láttuk, M. C. Davies megállapította, hogy a kézirat papírjának nagyobbik része 1455-ből, Bolognából, egy füzet 1457-ből Luccából való. A szövegek jó része datálható, keletkezésük 1454–1455-ben igazolható. Davies megfelelő apparátussal azt is bebizonyította, hogy a másolás 1455 táján Bolognában történt. Minthogy a gyűjtemény későbbi tulajdonosa az 1460-as évektől bizonyosan az oda bemásoló Battista Guarino volt, nagyon valószínű, hogy az 1455-től Bolognában lévő Guarino fiúk valamelyike lehetett a gyűjtemény alapszövegének összeállítója vagy birtokosa.

A minket elsősorban érdeklő két Janus-elégia szövege ismert. A szövegkiadáshoz mégis komoly hozadéka van. Több helyen is ad változatot, egy-egy helyen más kifejezést is. Helyesírása, interpunkciója is eltér az eddig ismert változatoktól. Márpedig ez a szöveg állhat a legközelebb Janus kézírásához. Egykorúak, iskolatársak voltak, ugyanazt tanulták közös mesterüktől a ferrarai Studióban.

A két elégia egy füzet végén, a ff. 125^v–128^r-n található. A lap közepén fejeződik be. A fél lap üres, a hátoldala is. Ha Battistának lett volna még Janustól éppen akkor más verse is, akkor azt nyilván oda folytatólagosan bemásolta volna.

Nagyon valószínű, hogy Janusnak 1466-ban adódott alkalmá, hogy új verseit barátjának elküldje. A küldemény kézbesítője a magyarországi báróifjak azon csoportja volt, amelyik éppen az ő nyomdokain kezdte tanulmányait Ferrarában. Tudjuk, hogy 1466/67 telén Geréb László, a király unokaöccse, a Perényi és a Pálóczi család egy-egy ifjú sarja, nyilván megfelelő kísérettel, együtt tűnt föl Ferrarában.⁵ Meglátogatták a királyt még gyermekkorából ismerő András karthauzi szerzetest, és nyilván átadták az ajándékot az akkor már az apja örökében működő Battista Guarinónak is. Hogy ez a két elégia valahogyan megelőzte Ferrarában az egyébként korábban keletkezetteket is, arra bizonyíték Battistának egy másik Janus-kézirata, az OSzK Cod. lat. 357. számú kódexe. Ez is Battista Guarino köréből került ki. Mint ismeretes, tartalmazza a Guarino-panegyricust, valamint az elégiák sorát. Ezeknek szokásos sorrendjét fölborítva, az élen éppen a cambridge-i kéziratban található két elégiát találjuk. Ez a kódex 1469 után keletkezett, akkor, amikor Battista már kézhez kapta Magyarországról az apjára írt dicsőítő verset. Ezt és az elégiákat összegyűjtve hozzáfűzött még néhány levelet, amelyek Janusnak szóltak, vagy őt érdekelhették. Nyilván Magyarországra szánta, de a küldemény már nem érthette el címzettjét. Van Battista levelei között egy, amelynek dátuma 1467 áprilisa. Ez a sokszor hivatkozott, Johannes Bertuciushoz szóló írásmű.⁶ Itt Battista Guarino egy valószínűleg fiktív szümpozicion leírását adja. Benne ő, a műfaj szabályainak megfelelően, védelmébe veszi, ismerteti és fölmagasztalja Janust, a költőt. A megírásra nyilvánvalóan az 1465-ös követjárás után került sor. Janus ekkor pályája csúcán, mint főpap és királyi követ vonult végig

⁵ Ágnes RITOÓK-SZALAY, *Ferrara und die ungarische Humanisten*, in *Universitas Budensis: 1393–1995*, edd. László SZÓGI, Júlia VARGA, Bp., 1997, 154.

⁶ ÁBEL Jenő, *Analecta ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia: Adalékok a humanismus történetéhez Magyarországon*, Budapestini–Lipsiae, 1880, 203–211.

Itálián. Tíz év múltán ekkor adódott alkalom, hogy a régi diáktársak szemtől szembe kerüljenek egymással. Battista írása a tehetséget méltán megillető egyházi és világi méltóság birtokosának laudációja. Annál meglepőbb azonban az utolsó bekezdés egy mondata, amely szerint mintha a sok oldalon keresztül magasztalt, kiváló képességei következtében méltán fényes pályát Janus meggyöngült egészsége veszélyeztetné. A sokszor említett megjegyzés így hangzik: „Cui si omnipotens deus longam in terris vitam dederit, ut ab omnibus optandum est”... Mintha aggodalom szólna a régi barát szavaiból. Mintha az 1465-ös diadalmenetet követően érkezett küldemény, a két betegségről tudósító elégia felhőt vonna a korábbi látványos ragyogás elé. Mintha ez a mondat Janus elégijára utalna (El. I, 10, 29–30):

Qualis erit nobis, si forte erit ulla senectus,

Cum sit in assiduis prima iuventa malis?

Ezek a sorok pedig éppen a betegségeiről szóló verséből valók, abból, amelyet Battista Guarino másolt be a cambridge-i kéziratba.